

klass II, intågade allvariga och högst fantastiskt kostymerade män i den väl-lövligen avsikten att skända recentiorerna. Invecklade frågor om allt som rör sig på vår runda jord ställdes och ingen undgick sitt öde. Fråga och svar stämde väl inte alltid överens, men huvudsaken var ju, att recentiorerna fingo sina fiskar varma. De flesta av dem blevo säkert betydligt lättare om hjärtat, då dansmusikerna spelade upp.

Juristerna höllo sin fest på kärhuset under traditionella former och glad stämning.

Press och utrikespolitik.

D. N. febr. 1940

Av
Herbert Tingsten.

JOHANNES WICKMAN:

Pressen och freden.

Natur och Kultur. Pris 1 kr.

NAPOLEON I gjorde den franska pressen och i första rummet Le Moniteur till ett språkrör för sin politik. Han sökte även i den utländska pressen framtinga en för sig lämplig opinionsbildning. Under den korta fredsperioden 1802—1803 vände han sig mot de i England utkommande tidningarnas kritik, och vid ett tillfälle lyckades han förmå den engelska regeringen att anställa åtal mot en emigranttidning. Utgivaren dömdes emellertid blott till låga böter, som täcktes genom en offentlig insamling. Napoleons planerade triumf blev en triumf för den engelska pressfriheten. Moniteur rasade: om en tidning som förolämpade en främmande makt icke undertrycktes, vore regeringen i grunden ansvarig; "man borde aldrig tolerera att utländska regeringar angripas, ty på detta sätt kunna oansvariga personer förstöra förhållandet mellan staterna". Den engelske utrikesministern lord Hawkesbury (mera känd under namnet lord Liverpool) svarade att om en kritik av främmande styrelser icke tillätes vore all tryckfrihet upphävd. Varje stat som ville utvidga sig på andra länders bekostnad eller som eljest ville begå en oförrätt mot andra, skulle då vara säkrad mot avslöjanden och klander.

I en av de bästa skildringar som givits av en diktators storhet och elände, Caulaincourt's memoarer, får man en bild av Napoleons ställning till kritik och offentlig diskussion ett årtionde senare. Före och under fälttåget mot Ryssland voro Nap

leons hetsiga, halvt hysteriska monologer fyllda av hatet mot England och av hoppet om den snara seger som äntligen skulle ge Frankrike, redan utvidgat till att omfatta större delen av Västeuropa, en rättvis och anständig fred. De få statsmän och generaler som vågade visa sig tveksamma inför det nya fälttåget överröstades och ställdes i bakgrunden. Efter misslyckandet, då kejsaren i Fontainebleau mottog underrettelser om sina generalers förräderi och i skräck väntade på de allierades fordringar, var hans syn på läget förändrad. Inom sin omgivning sökte han nu dem som tidigare irriterat honom genom motsägelser och självständighet; han fann att den älskvärda undfallenheten drogs till de segrande. Internationellt sökte han icke stöd hos den ryske tsaren eller sin österrikiske svärfar, utan hos England. Om den engelska regeringen lovade något, så komme den allmänna opinionen på grund av den fria diskussion som rådde att kräva löftets uppfyllande. Kejsaren hörde med glädje att en engelsk delegat skulle följa honom på den resa till Avignon som var avsedd att fortsätta till Elba. Det engelska folket, sade Napoleon, kommer inte att tåla ett mord, ty ministrarna måste offentligen stå till svars för sina handlingar, och det ligger därför trygghet i deras löften.

Utän tvivel var kejsarens tillit i detta fall överdriven, liksom tidigare hans övilja. Diktatorns förtröstan på folk var alltför fullständig, en reaktion mot hans totala misstro inför enväldsfurstar och diktatorer. Men de anförda notiserna ge dock

en belysning av pressens ställning i diktaturen och under det fria stats-skicket.

I demokratierna kan man utgå från att en allmän pressopinion avspeglar en betydande, om också icke allmän folkopinion, att en i pressen framförd mening har en viss stabilitet, att den enskilda tidningen ger uttryck åt en av ett antal personer — åtminstone några av redaktionsmedlemmarna — hyst uppfattning. I diktaturen är detta icke förhållandet. Då pressen blir ett medel för de maktägande innebär detta en frigörelse från varje relation till en opinion. Pressen uttrycker icke de härskandes önsknings, utan blott de önsknings som de härskande vilja antas hysa. Pressen kan, liksom den oansvarige statsmannen i ett hemligt samtal, lova, smickra, förtala och hota utan att förbinda sig. Den kan lova fred för att mildra det inre missnöjet eller för att lugna

stater som man bereder sig att överfalla; den kan hota med krig för att allfredsställa aggressiva folkgrupper eller för att skrämman ett främmande folk utan vapnens makt. En presskampanj kan vara avsedd för inre eller yttre konsumtion, dess uttalanden kunna vara uppriktiga eller lögnaktiga, den kan vara ett led i en stort uträknad plan, vars mål man icke kan skönja, men den kan också dölja planlösheten bakom våldsamma parader.

Om pressens ställning och betydelse i den demokratiska staten finns en omfattande litteratur. Men på få undantag när saknas fasta problemställningar och djupgående empiriska undersökningar; monografier över skilda organ och över pressens inflytande i olika situationer, som skulle kunna läggas till grund för en sammanfattande och väsentlig framställning, ha ännu blott i ringa omfattning publicerats. För några årtionden sedan var det i vetenskaplig och politisk debatt populärt att understryka pressens roll i opinionsbildningen. Man utformade en rad slagordsmässiga tankegångar, som ännu stundom framföras med emfas. Problemet komplicerade natur har insetts, och de allmänna fraserna ha förlorat i uppskattning. Framför allt har betonats att pressen, liksom andra instrument för opinionsbildningen, blir av begränsad verkan för den enskildes bedömanden av förhållandet som han mera direkt kan lära känna. De politiska partiernas styrka står icke i proportion till deras tidningars upplagor. En teatersuccé beror väsentligen på besökarnas belåtenhet, icke på tidningarnas recensioner. Men då den fråga det

gäller att bedöma är avlägsen och den publik som skall påverkas okunnig är pressens makt oerhörd. Några svenska tidningar kunna även hos en bildad publik göra en brasiliansk president till en bov eller ett helgon, de kunna omge ett mindre utomeuropeiskt folk med förakt eller berömmelse. Vår egen omtalade ryktbarhet i Amerika grundar sig till stor del på utsagor av ett halvt dusin i regel föga informerade skribenter.

I oväntade internationella konfliktlägen måste därför pressens makt bli både betydande och betydelsefull. Det gäller att bedöma en situation som allmänheten icke känner och knappast genom mera direkta studier kan lära känna och som icke låter sig inordnas i ett eljest fast opinionsschema. Det gäller i sämsta fall att ur intet skapa en opinion. En del tidningar uppträda med en ny säkerhet och självmedvetenhet. De mera kritiklösa och framfusiga säga sig till och med utan vidare representera en allmän opinion och behandla regering och riksdag som relikter från ett äldre skede. Den allmänna politiska åskådningen träder tillbaka, de som ha en bestämd uppfattning för ögonblicket få sin chans. Krisen, som berövar de traditionella attityderna deras vägledande förmåga, premierar över huvud den positiva och opblematiske ståndpunkten; inför den känslosamma löslighet som föds av oron få reflexionen och nyanseringen lätt ett stänk av negativism. Även utåt verka de uttalanden som göras på ett annat sätt än eljest. Röster som annars icke skulle uppmärksammas av någon avlyssnas med spänning som uttryck för en politisk opinion eller till och med en aktionsplan; en skarp formulering av en neutral journalista kan få internationellt genljöd.

Vilken verkan på förhållandet mellan staterna får pressens ståndpunktstagande i dylika situationer? En rad under denna fråga fallande spörsmål behandlas av d:r Johannes Wickman i broschyren *Pressen och freden*. D:r Wickman har sagt väsentliga ting i knapp, klar, mäterlig form. Hans orientering uppbares av ett intellektuellt och moraliskt patos, som försmår all sentimental utsmückning. Han är som alltid en stor journalist: kunnig, skarpsinnig, saklig och lidelsefull. Det är en glädje att i februari 1940 läsa ett debattinlägg som söker fastställa läget utan att utnyttja ögonblickets stämningar, som är patetiskt utan vare sig koketteri eller våldsamt.

D:r Wickman utgår från att vi befinna oss "i prövningens tid för vår tryckfrihet". Regeringen har

åttalat en rad tidningar för kritiska uttalanden mot främmande makter, ett antal broschyrer och böcker ha av samma anledning utan rättgång undertryckts, statsministern har manat pressen till återhållsamhet, och en utredning angående revision av hithörande bestämmelser har föranstallats. Inför de redan vidtagna eller tilltänkta åtgärderna är det nödvändigt att söka fastställa vilka reella faror för vårt land pressfriheten kan innebära. I diktaturländerna är det nu, liksom på Napoleon I:s och Napoleon III:s tid, vanligt att man offentligt angriper främmande regimer samtidigt som man framställer den utländska press vilken kritiserar diktaturerna som en farlig fredsstörare. Är det då sannolikt — så kan man formulera d:r Wickmans problemställning — att en statsledning låter stora politiska avgöranden bli beroende av uttalanden i ett främmande lands press? Svaret blir med vissa reservationer negativt. Den historiska erfarenheten visar att pressens uttalanden ofta användas som förevändning för av andra skäl motiverade aktioner, men icke i och för sig kunna föranleda en ändring i den kritiserade regimens handlande. "En presshets kan inte framkalla politiska beslut i det land som smådas. Den kan anföras som förevändning för realpolitiska avgöranden, men det är ju något helt annat. Det förefaller också rimligt att en regering inte låter bestämma sig — allra minst då det gäller frågan om krig och fred — av vad pressen i ett främmande land tillåter sig i ena eller andra avseendet."

Denna analys utgör en välbehövlig reaktion mot en vanlig uppfattning, enligt vilken helt enkelt det förhållandet att en regering söker begränsa tryckfriheten i ett främmande land visar att denna frihet utgör en fara för freden. Särskilt absurd är tanken — om man utgår från att det hotande landets statsledning över huvud bestämmas av vettiga överväganden — att enstaka tidningsangrepp skulle kunna medföra brytningar eller till och med krig. På grund av att hans intresse främst gäller det aktuella läget synes d:r Wickman dock ha givit sina slutsatser en alltför kategorisk och generell utformning. En mera allmän presshets kan utan tvivel, som han själv i annat sammanhang betonar, jaga upp stämningarna i ett land så att freden äventyras. Ett klassiskt exempel är situationen före utbrottet av det spansk-amerikanska kriget år 1898. Den amerikanska pressen framkallade då på några månader en opinion, eller åtminstone skenet av en opinion, som synes väsentligen ha påverkat regeringens politik.

Till denna linje i d:r Wickmans framställning sluter sig en annan, som kanske är än mera väsentlig. Diktaturernas försök att påverka den fria opinionsbildningen i andra stater är ett element i deras allmänna expansionspolitik. Diktaturens förmåga försvar kan i själva verket vara en metod att förbereda offensiven. Det kan gälla att undergräva moralen, att preparera bytet. En aggressiv ton i det hotade landets press kan medföra förvecklingar, men en påtvungen eller frivillig undfallenhet kan förstöra den inre fronten och därmed bli ett steg mot förintelsen. "Angreppet syftar", skriver d:r Wickman, "i verkligheten mot den bakomliggande linjen, mot kulturförsvarets Mannerheimlinje, där den avgörande, obarmhärtigt klara och sakliga kampen föres mot den sabotering av det främmande landets inre motståndskraft som också... är ett led i den tyska taktiken för det nazistiska våldets utbredning. — — I detta läge måste regeringen i varje fritt land gå varsam fram med direktiven till sina tidningar. Den får se till att den i sin önskan att tjäna det allmänna inte faller dem i ryggen då de, också de, gör sin plikt mot landet."

D · N

18/10 1940.

Två professorer och ungdomen.

"En professor är en som tycker något annat." Att detta dess bättre ännu är sant i Sverige fick man belagt när professor Herbert Tingsten häromkvällen hälsade recentiorerna vid Stockholms högskola välkomna. Ett viktigt inslag i hans tal var polemik mot vad professor Fredrik Böök funnit sig föranlåten att lägga novitierna i Lund på hjärtat vid festen till Esajas Tegnérns minne den 4 oktober 1940.

Debatten har, som det är tillbörligt akademiker emellan, filosofisk och idéhistorisk räckvidd. Professor Tingsten, som av ingen lär beskylas för idealistisk metafysik, kunde desto mer övertygande visa att professor Bööks sanningskriterium: "Sant är det vetande som förändrar världen", är vetenskapligt oanvändbart. Han kunde med den obestridliga sakkunskapens pondus påpeka hur vårdslöst Bööks vulgärmarxistiska historiekonstruktion handskas med den socialistiskt orienterade samhällsvetenskapens metoder och hur illa den stämmer med verklig-